

Järbings möda ger spännande Järbobok

Ingen plats i Gästrikland är så rik på minnen som Jädraås daläng. Nuvarande kusten låg under vatten och en havsvik gick in mot Ytterbyn i Järbo. 3 000—4 000 år f Kr bosatte sig folk i Järbo, enligt landsantikvarie Ingemar Svensson i Gävle. Det berodde mycket på att det var fiskerikt både i Jädraån och havsviken. Även jakten var god. Vegetationen var rik med bl a hassel och ek.

Klimatet var varmare i dessa trakter under sten- och bronsåldern, berättar f rektor Joel Järbing då han ger glimtar av Järbos historia.

De flesta redskapen gjordes av grönsten, som fanns i trakten. Befolkningen stod dock i handelsförbindelse med södra Sverige för det har hittats en flintdolk i Kungsfors. Sedan höjde sig landet. Då är frågan: följ-

de människorna med eller blev de kvar? Det vet man ingenting om.

Omkring 500 år f Kr skedde en klimatförändring, det blev kallare, men för det behövde folk inte flytta.

HARD PALAGA

På 1400-talet nämns Järbo i de första handlingarna. På 1560-talet skulle den första Älvsborgs lösen ut. Alla hushåll måste betala en 10-del av all förmögenhet. Det avsåg guld, silver, koppar, tenn och boskap. Fem bönder fanns då i Järbo. De hade 35 kor tillsammans förutom ungdomjur, får, getter och svin. Tillsammans skulle dessa fem bönder betala 55 mark. Som jämförelse kan nämnas att en ko var värd 10 mark. Det fanns inte något guld, silver eller tenn i Järbo men kopparkärl som användes i hushållet.

Om man tänker på Järbo med fem bönder var det en liten by. Jämför man med Ovan sjö fanns där bara två byar som var större nämligen Högbo och Norrberg. Gårdarna i Järbo var Ytter- och Överbyn.

HÅLFTEN FÖR PIGAN...

Rätt mycket hände i Järbo i slutet av 1500-talet och början av

1600-talet. Då kom den finska invandringen. Då kom också Älvsborgs lösen igen. Efter freden 1613 skulle Sverige betala en miljon daler. När de pengarna skulle in hade det i Järbo tillkommit sex nya byar. Fyra av dem var s k finnbyar: Finnäs, Nordanå, Botjärn, och Kungsberg. Därtill kom Vreten och Djupdal. Lösen skulle betalas under en tid av sex år. Även drängar och pigor skulle betala, pigan hälften mot drängen...

Finnarna svedjade och levde på jakt och fiske. Sämjan mellan de inflyttade och de bofasta var inte alltid god. Så kom Kalltjärns by till på 1650-talet. Det var en finne, Mats Månsson Laggare, som slog sig ner där. En gång gick bönder till Kalltjärn och brände finnens koja och lager av råg. Bönderna blev instämnda till tinget vid Ovan sjö kyrka. De fälldes och fick böta 40 mark.

Skogen hade inget vidare värde till en början. Genom bergsbrukets insteg blev skogen högre skattad. Kungsbergarna som byggt en såg på kronans mark måste riva den efter en synförättning 1699.

START MED TVÅ HAMMARE

Då hade brukshanteringen börjat i Järbo med två hammare, övre och nedre hammaren, där man smed tackjärn till stångjärn. Hammarna grundades på 1630-talet. Tackjärn fraktades från Ovan sjö och Torsåker. Hyttan blev inte till förrän 1740. Den finns bevarad tack vare Järbokretsen av SNF.

■ Järbos numera restaurerade första hytta.

I och med hyttans tillkomst började man söka efter malm. Det sprängdes bl a i Vettåsen, Gullsjöberget, ovanför Norrby och grusåsen.

JÄRNET GAV PENGAR

Bönderna blev bergsmän och jordbruket blev lidande. Hela året inrutades av arbete med bergshanteringen. Huggning, kolning, körning av skogsprodukter, malm och järn. Kontanterna kom med järnhanteringen. På jorden blev det inga pengar. "Järmmännen" hade sina affärer i Gävle. Där köptes saltströmning, malt, råg, korv, lut-fisk och kardus.

JÄRBOHYTTAN STÖRST...

Järbo hytta var den största i Sverige vad det gäller antalet delägare. På 1830-talet var delägarna 86. Att driften inte var rationell förstår man av att varje delägare skulle använda hyttan för sin malm. Myndigheterna försökte få dem att gå samman. 1836 hade bergmästare Öngren lyckats för delägarna i Järbohyttan med på s k hopbruk. Det ansågs så viktigt att Öngren gjorde en särskild skrift om hopbruket, som Järbing fått en avskrift av.

På 1800-talet hade stora järnbruk kommit till, Sandviken, Hofors och Forsbacka. De små bruket och hyttorna lades ner under 1870-talet. Visserligen försökte man bilda Järbo Jernverksaktiebolag, men det trädde i likvidation 1880.

BRUKET GAV ARBETE

Kungsfors bruk startade i Järbo 1839 och lades ner 1885. Jordbruket var kvar helt eller delvis till 1920. Med Kungsfors bruk blev det arbete i Järbo, både på bruket och i skogen. Förkörning med stångjärn till Gävle och körning av tackjärn från Uhrfors till hyttan i Järbo var några uppgifter.

1863 blev Järbo egen kommun. Ett kapell byggdes i Järbo redan på 1850-talet. 1860 anställdes Alfred Steinmetz som kapellpredikant. Han var en framstående skolman och fick i uppgift att bygga upp skolväsendet i Järbo. Tidigare fanns bara en skola i Järbo och det var i Kungsfors anlagd av bruket. Bruksinspektör Julius Hedberg, blev Järbos förste kommunalnämnds- och kommunalstämмоordförande. Han fick efter nästan gigantisk kommunal uppgift.

JOHN DAHL

■ F rektor Joel Järbing har samlat mycket och intressant material om Järbo.